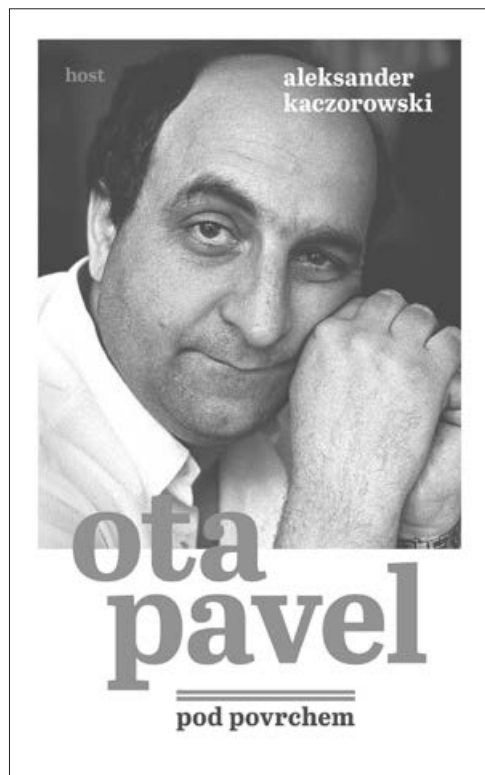

OTA PAVEL JAKO PRŮVODCE MODERNÍMI ČESKÝMI DĚJINAMI

Aleksander Kaczorowski: Ota Pavel pod povrchem

Z polštiny přeložil Martin Veselka
Host, Brno 2020, 336 s.

Jakub Grombří

Pro Poláky, kteří se o českou literaturu již tradičně zajímají více než my o tu jejich, je Ota Pavel ztělesněním českého sklonu vyrovnávat se s historickými traumaty pomocí humoru či

lyrického vychutnávání všech krás světa (zda jde o vlastnost záviděníhodnou, ponechme teď stranou). Není tedy divu, že plodný a uznávaný polský žurnalista a překladatel Aleksander Kaczorowski se po Václavu Havelovi a Bohumilu Hrabalovi zaměřil právě na Otu Pavla. Dramatické životní osudy tohoto spisovatele jsou nepochybně vděčným námětem pro bestseller, a autor se také pouští do až detektivního pátrání po skutečné příčině Pavlova předčasného úmrtí, které je dosud opředeno dohady.

Kaczorowski nezapře zkušeného životopisce, poučeného na úctyhodné tradici polské reportáže. Osobně navštívil místa spojená s životem Oty Pavla, a mohl tak porovnat Dichtung und Wahrheit (od buštěhradského písmáka se například dozvídá, že ten rybník, který proslavila povídka „Kapři pro Wehrmacht“, Popperově rodině ve skutečnosti nikdy nepatřil). Dokázal v archivech vypátrat řadu pozoruhodných podrobností: „Spisovatel se nikdy nedozvěděl, že jeho teta Amálie (pravnučka Lazara Poppera z vesnice Hřešihlavy na Berounce, tedy Otova prapradědečka) byla předobrazem postavy Molly Bloomové, hrdinky Joyceova Odyssea.“ Značný prostor je samozřejmě věnován i osobnosti autorova „povedeného tatínka“, který nepochybně patřil k lidem, o nichž je mnohem lépe si jen číst než setkávat se s nimi *in natura*. Kaczorowski se zmiňuje nejen o anabázi v cizinecké legii, popsané v povídce „Jak šel táta Afrikou“, ale také o jeho epizodní spolupráci s československou kontrarozvědkou krátce po roce 1948, za jejímž začátkem i předčasným koncem nespíš stála jak Leova dobrodružná povaha, tak i jeho velmi osobité chápání komunistické ideologie.

Život a dílo Oty Pavla jsou spjaty s novodobými českými dějinami, plnými krutých paradoxů. Není divu, že se Kaczorowski

detailně zabývá nejen rodinnou anamnézou Oty Pavla, ale také společenským kontextem jeho tvorby. Jen pro zahraničního čtenáře mají smysl pasáže vysvětlující, jak vypadá hora Říp nebo kdo to byl Rudolf Slánský. Kaczorowski se celkem logicky soustředí na polské realie, důkladně vysvětluje rozdíly v každodenním fungování komunistického režimu v obou zemích a rozepisuje se také o Pavlově návštěvě Polska, jíž je věnována povídka „S ponorkou na ryby“. Zajímavý je v této souvislosti i fakt, že kariéru útočníka pražské Dukly Rudolfa Kučery, jehož umění Ota Pavel ve svých textech oslavil, předčasně ukončil tvrdým zákrokem právě polský fotbalista Stanislaw Oślizlo.

Co je asi také pro polského čtenáře obtížné srozumitelné: Ota Pavel byl přesvědčeným členem komunistické strany, v níž zůstal i po prověrkách na počátku normalizace – nepatřil ovšem k režimním koryfejům a musel strpět četné cenzurní zásahy do svých textů. Jak pravil jiný velký český spisovatel: „Tehle národ má v genech to, co tam mám já, sklon k chlastu a ke komunismu.“ Fenomén Oty Pavla je do značné míry spojen s ryze českou nostalgii po přírodě, projevující se zálibou v trampingu a chataření, i s masovou oblibou sportu, který jeho generaci mnohdy nahrazoval v ostatních směrech příškrčený veřejný život. Nejčastějším námětem mu byly kolektivní sporty, k nimž v tehdejší pojetí patřila i silniční cyklistika, kde byl na prvním místě úspěch národní reprezentace. Pro spisovatele byl inspirativní dobový kult sebepřekonání a sebeobětování – je ostatně docela pravděpodobné, že jednou z příčin Otova dramatického nervového zhroucení bylo přepracování. Navzdory adoraci kolektivu byl Ota Pavel solitérem nejen v literárním smyslu, jeho tragický osud vycházel z celoživotní zkušenosti outsidera, která nesouvisela jen s židovským původem.

Nutno poznamenat, že v titulu knihy avizovaná cesta „pod povrch“ se odehrává především v oblasti spisovatelova soukromí. Literárním hodnotám knih Oty Pavla je tak věnováno podstatně méně pozornosti než životopisným peripetiím. Kaczorowski se často omezuje jen na rozsáhlá převyprávění děje jednotlivých Pavlových knih, přičemž tyto pasáže pochopitelně postrádají okouzňující spontánní vyprávěčství originálu. Otázkám autorského stylu se příliš nevěnuje, jen konstatuje, že Pavlovými literárními vzory byli Hemingway, London, de Saint-Exupéry nebo Babel: „Ota měl rád srozumitelné autory a sám se snažil psát také srozumitelně. Byl to typický znak mnoha spisovatelů jeho generace, který souvisel nejen s obrovským vlivem haškovské a čapkovské tradice.“ Koneckonců Ota Pavel byl také novinář, stejně jako Kaczorowski – v polském prostředí se však zřejmě striktněji rozlišuje mezi vysokou a nízkou kulturou, což může souviset i se stratifikovanější společností.

Novinářská snaha o čtenářskou vstřícnost přináší v případě knihy *Ota Pavel pod povrchem* určitá úskalí, jako je snad až příliš suverénní ztotožňování děje Pavlových knih s jeho biografií (Ota Pavel nebyl jen kronikář českých a židovských osudů, byl i pohádkář, jehož fantazie dokázala leckdy pochybné sportovní zápolení povýšit na rozměr nadčasového mýtu). Kaczorowského pokusy o beletrizaci vyprávění navíc místy vyznívají poněkud kuriózně: „Buštěhrad připomíná nočník, na jehož dně zůstaly dvě loužičky.“ Naopak je třeba ocenit faktografickou důkladnost, a samozřejmě už jen to, že jde o pohled na našeho národního klasika zahraničníma očima. Dílo Oty Pavla by si však nepochybně zasloužilo práci, která by šla více do hloubky – a tentokrát by ji klidně mohl napsat i někdo ze spisovatelových krajanů. ■

PŘÍBĚH DUHOVÝ JAKO POLÁRNÍ ZÁŘE

Tereza Pařízková: Stela v zemi tučňáků

Pikola, Praha 2020, 104 s.

Petra Žallmannová

Tereza Pařízková se u mě a mých dětí zapsala hodně dobře už dvojicí knih o Městečku Lážoplážo (*Zlatá velryba, Křáp pařát, Mladá fronta*, 2018). O rok později vyšla *Stela a 16 huskyů* (Pikola, 2019) a loni druhá ze série o Stele: *Stela v zemi tučňáků*. Je škoda, že se o Steliných příbězích nemluví víc. Možná že ty útlé, bohatě a líbivě ilustrované svazky vzbuzují dojem, že půjde o typické nenáročné čtení na téma malých holčiček a chlupatých čumáčků, snad jen s vkusnější grafickou úpravou. Ale tyhle dva příběhy o Stele toho nabízejí mnohem, mnohem víc!

Tereze Pařízkové se podařilo opravdový majstrštyk – skloubila lehce čitelný, díky převládající lince přítomného času přehledný a snadno pochopitelný příběh jedenáctileté Stely s neobvyklými tématy, detailně vykreslenými kulisami exotických arktických oblastí a popisem nestereotypní rodinné dynamiky. Knihy jsou příjemné, chytré, nekonfliktní a krásně vyprávěné, vyprávěné v sympatické ich-formě. Slovní zásoba je bohatá, ale vhodně zasazená do kontextu tak, aby případná neznalost některých termínů nepůsobila na mladého čtenáře rušivě. Oddíly kompaktního textu hojně střídají dialogy, které

odlehčují a zrychlují tok děje. Autorka tak dosahuje toho, čeho bych si v české literatuře přála vidět víc – píše intelektuálně stimulující a informacemi nadité, a přitom nekomplikované příběhy pro začínající čtenáře nebo předškoláky, jimž předčítají dospělí.

Za mimořádně šťastnou považují i volbu ilustrátorky. Ivona Knechtlová je známá především jako autorka téměř kýčovitých portrétů všemožných holčiček, které se liší jen délkou a barvou vlasů. Právě v knihách o Stele však ukazuje, že umí nejen malé holky, ale taky vrtulníky, velryby, mapy i polární záři; její obrázky jsou vlídné, ale zároveň velmi realistické a promyšlené.

Stela v zemi tučňáků volně navazuje na první vyprávění (*Stela a 16 huskyů*), v němž Stela s tatínkem, dědečkem, strýcem a šestnácti psy cestuje do Severní Ameriky, kde otec absolvuje legendární, tisíc kilometrů dlouhý závod tažných psů Yukon Quest. Do země tučňáků se Stela vypraví s rodiči. Výpravu zorganizuje maminka, přírodovědkyně a wildlife fotografka, která na Antarktidě tráví velkou část života, aby tam dokumentovala životní cyklus tučňáků císařských. V okamžiku, kdy na Antarktidě přijde vinou nehody o veškeré vybavení a její život visí na vlásku, se rozhodne dát si pauzu a vrátí se na nějaký čas domů, aby se tam později vrátila i s rodinou.

Máma zařídí letenky, lodní lístky a ubytování na polární stanici pro svého muže i dceru. Tentokrát se na Antarktidu vydají společně, jen na výlet. Příběh není zatížen žádnými psychologickými vsuvkami a zápletkami, popisy matčina motivu odvézt rodinu do vzdálených míst ani smutkem nebo stresem malé holky, která celé měsíce nevidí svou mámu. Jde o lehce plynoucí vyprávění, které Stela a s ní i dětský čtenář přijímají samozřejmě a bez zpochybnění. To jen dospělý předčítající si láme hlavu nad tím, jak asi komu z nich bylo a proč udělal to a tamto. Jestli se matka má, nebo nemá cítit provinile, že následuje svůj sen i pracovní povinnost, a zda bychom celou situaci vnímali jinak, kdyby na Antarktidě několik měsíců v roce přebýval Stelin otec.

Je tak osvěžující, že žádná z dospělých postav nemá potřebu nic vysvětlovat ani se za nic omlouvat! Dětskému čtenáři je tu nabídnuto rodinné schéma, v němž má máma i táta stejné právo na volbu povolání

a zároveň na dobrodružství. Přestože si i Stela někdy připadá opuštěná a znepokojená, jde spíše o obavy spojené s reálným nebezpečím, nikoli s nedostatkem podpory, lásky a rodinné soudržnosti. Otec dokáže dceru zapojit do svých zálib a plánů natolik, že se mašerství stává jejich společným tématem, a ne činností, která otce od rodiny odvádí a vzájemný vztah narušuje. Stejně tak dokáže matka i po dlouhém odloučení bez obtíží navázat na rodinné tradice a zažitý společný život. („Tam najdeme vždycky spoustu hub, nejenom babek. Trik je v tom, že musíme jít spolu, jenom my dvě. Vždy, když se k nám připojil táta nebo děda, nenašli jsme nic.“)

Druhý Stelin příběh představuje čtenáři kromě Steliny maminky také kamarádku ze školy Bertu. Ani jedna z těchto ženských postav v prvním díle není a nutno říct, že stejně jako v prvním dílu nechybějí, ve druhém nosně podporují dynamiku příběhu. Ačkoli autorka dokazuje, že děti zaujme i kniha, jejíž hlavní děj není založen na vztazích vrstevníků, fakt, že se v druhém díle objeví další děti, jej povznáší. Díky propracovanější vztahové rovině může být druhý díl atraktivní pro ještě širší skupinu čtenářů.

Oba Steliny příběhy mi jako dospělému čtenáři imponují i řadou faktických detailů, citlivě zpracovaných do děje. Čtenář se setkává například s popisem příprav vědců, kteří plánují cestu na Antarktidu: „Před pobytem na Antarktidě se dokonce doporučuje nechat si vytrhat všechny zuby moudrosti. Kdyby vás totiž začaly zlobit na polární stanici, zbytečně by vám to zkomplikovalo život. Je lepší odjít dít i s odoperovaným slepým střevem. [...] Nehleďte na to, že na každé stanici je pouze jeden lékař na všechny nemoci. Musíte být prostě zdraví jako řípa a dopředu předvídat, co by se mohlo stát.“ Poměrně dost prostoru je věnováno i tučňákům samotným, jejich zoologickým specifikům i kráse („Byl to tučňák císařský, mamince sahal po pás, a kdyby se proti ní rozběhl, docela jistě by ji pováhal na zem. [...] Díky tomu se dostanou k nepřebírnému množství potravy a můžou si vytvářet zásobu podkožního tuku na dobu, kdy se ocitnou bez zdroje jídla.“)

I v tom vidím sílu příběhů o Stele – podobné popisy jsou realistické a přitom (díky dětskému vyprávěči) vstřícné, laskavé a navíc obrazově lákavé, avšak bez přílišného roman-

tizujícího zlehčování a přikrášlování. Líbí se mi zahrnutí informací o matčině zaměstnání a detaily týkající se příprav fotografické výstavy („Děda s tátou tam psali výrazy, kterým jsem nerozuměla, jako třeba ‚dlouhá expozice umí zárazy!‘ anebo ‚zlatá hodina!‘“) nebo fakta popisující cestu na Antarktidu („Maminka mně i tátovi za ucho nalepila malou kulatou náplast. ‚Mořská nemoc si na nás teď už nedovolí,‘ prohlásila maminka a jednu náplast rovnou nalepila za ucho i sobě.“), či pobyt v ní („V jeden moment jsme se na sebe s tátou vyděšeně podívali a zacpali jsme si nosy. Tučňáci to byli sice roztomilí, ale zápach kolem sebe šířili nehorázně.“). Autorka své knihy takto šperkuje, aniž by narušila lehké plynutí příběhu.

Navíc do příběhu skryla i jedno tajemství. Malé překvapení, postavu, která upoutá a nad jejímž osudem se dospělý čtenář zamýšlí i pak, když už pohádka končí a děti šly spát. Tato postava je reálná a uvěřitelná, ale zároveň pohádkově přízračná. Objevuje se jako *deus ex machina*, poskytne dar a zase tiše zmizí v obláčku ilegality.

Stelin příběh končí Vánoce doma v Osmihorkách. Je sladký a na jazyku se rozplývá jako vanilkový rohlíček, a přitom má sílu a hutnost vánočního punče. Více takových laskomin! ■

TVAR INFORMUJE

Vydává nakladatelství Druhé město